

Олександр Білоусов, к. політ. н.

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ БЕЗПЕКОВИМИ СТРУКТУРАМИ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

In the article the necessity of defence of national informative infrastructure of Ukraine from internal and external cybernetical threats and joint work of Ukraine and international structures of security in the field of informative policy as one from primary concerns in area of national security of Ukraine is described. It is concluded that the institute of access to public information plays an important role in the system of the political and legal support of formation of informative society in Ukraine. It is the effective instrument of public policy in assistance to development of civil society. Signing of The Agreement about the associated membership of Ukraine with European Union created certain pre-conditions for acceleration of eurointegration processes of our state, but at the same time showed that in conditions which occurred, the security block of collaboration needs especially intent attention and urgent intensification as a result of the revision of character of relations between EU and Russia.

Підвищені вимоги до відкритості та прозорості влади диктуються не лише внутрішніми, але не меншою мірою й зовнішніми чинниками. Глобальні тенденції поширення сучасних інформаційно-комунікативних технологій та переходу завдяки їм до інформаційного суспільства передбачають об'єктивну необхідність конкретних кроків у цьому напрямі. Адже повноправне входження України до міжнародного інформаційного простору як сукупності світових інформаційних ресурсів, інформаційних потоків і інформаційної інфраструктури, яка дозволяє забезпечувати інформаційну взаємодію громадян, суспільств і держав у всіх сферах життєдіяльності цивілізації з рівним доступом до відкритих джерел інформації, можливо тільки за умови вільного виробництва, зберігання, поширення, обміну та використання інформації (необхідною складовою якої є легітимно гарантований доступ до публічної інформації). Але в той самий час захист національної інформаційної інфраструктури України від внутрішніх та зовнішніх кіберзагроз та співпраця України з міжнародними безпековими структурами в галузі інформаційної політики є одним із першочергових завдань у галузі національної безпеки України.

Так, відзначаючи співпрацю України з міжнародними безпековими структурами, варто звернути увагу насамперед на той факт, що співпраця України та НАТО у сфері інформаційного захисту була започаткована ще на початку нового століття Указом Президента України «Про Державну програму співробітництва України

з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на 2001–2004 роки» від 27 січня 2001 року. Цей Указ покладав на Державний комітет зв'язку та інформатизації України відповідальність за реалізацію п'ятого розділу цієї програми, а саме «Співробітництво в галузі телекомунікаційних та інформаційних систем»¹. Угода про безпеку між Урядом України та Організацією Північноатлантичного Договору 2002 року визначила основні вимоги щодо обміну та захисту таємної та/або конфіденційної інформації між Україною та НАТО в рамках РЄАП і ПЗМ².

План дій Україна – НАТО та Цільові щорічні плани, виконання яких було розпочато 2002 року, містили розділ «Захист та безпека інформації», але цілі та механізми, які там були окреслені, стосувалися переважно захисту обміну інформацією з обмеженим доступом³. Після Бухарестського саміту й відповідного рішення щодо початку виконання Україною Річних національних програм (РНП) уже перша з них (2009 р.) у рамках боротьби з тероризмом затверджувала готовність України сприяти розвитку співробітництва з питань кібернетичного захисту між Службою безпеки України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України й відповідними органами НАТО. Україна також зобов'язувалася вживати заходів для боротьби з кіберзлочинністю з урахуванням рекомендацій Спільної робочої групи (СРГ) Україна – НАТО з питань воєнної реформи, а саме: безпекові аспекти державної інформаційної політики з урахуванням досвіду держав-членів НАТО; співробітництво з відповідними підрозділами держав-членів Альянсу з метою негайного та ефективного реагування на спроби кібернетичних нападів на державні інформаційні ресурси, а також надання Україною відповідної допомоги; створення в рамках діяльності СРГ Україна – НАТО з питань воєнної реформи робочої підгрупи з питань кіберзахисту⁴. За минулі роки (принаймні до подій 2014 р.) набір цілей майже не змінився.

¹ Указ про Державну програму співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на 2001–2004 роки 2001 (Президент України). *Офіційний вісник України*, 5, 11, 175.

² Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/950_002>.

³ *План дій Україна – НАТО: конкретні кроки на шляху до добробуту, співробітництва та безпеки* (2006). Київ: НЦСАІ.

⁴ Указ про затвердження Річної Національної Програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору 2009 (Президент України). *Офіційний вісник України*, 61/№ 67, 126(ДІ), 2151.

Нині Україна виконує вже четверту РНП, яка містить окремий розділ «Кібернетична безпека» й продовжує у співробітництві з НАТО розбудову державної системи реагування на кібернетичні атаки щодо національних інформаційних ресурсів, зокрема її правових концептуальних засад, налагодження взаємодії з відповідними органами іноземних держав та міжнародних організацій у режимі реального часу. Співпраця з НАТО відбувається стосовно: обміну досвідом між Україною та державами-членами Альянсу; проведення спільних консультацій на експертному рівні щодо вдосконалення системи захисту національної інформаційної інфраструктури від внутрішніх та зовнішніх кіберзагроз; розробки проекту Закону України про кібернетичну безпеку України з урахуванням рекомендацій експертних консультацій щодо кібернетичного захисту СРГ Україна – НАТО з питань воєнної реформи високого рівня; налагодження співробітництва зі Спільним центром передового досвіду з кібернетичного захисту, Управлінням НАТО з протидії новим викликам і загрозам, а також із Технічним центром Агентства з комунікації та інформації НАТО; розвитку співробітництва з питань кібернетичного захисту між державними органами України, які опікуються питаннями кіберзахисту, та відповідними органами НАТО, а також на двосторонній основі з державами-членами Альянсу; вжиття заходів та проведення навчань із питань кібернетичної безпеки в рамках Програми НАТО з науки заради миру та безпеки¹.

Однак геополітична ситуація, що склалася після початку відкритої агресії РФ проти України 2014 року (анексія Криму, ескалація збройного конфлікту в частині Донецької та Луганської областей і відверте інспірування Москвою там сепаратистських рухів усіма можливими засобами) характеризується постанням нових, небачених після закінчення Другої світової війни викликів не лише національній безпеці України, але й регіональній, загальноєвропейській та глобальній безпеці. Адже агресивні дії РФ проти України поставили під сумнів самі засади договірно-правових основ післявоєнного світового устрою, міждержавних відносин та міжнародної безпеки. Ці виклики ставлять на порядок денний термінове посилення співпраці України з НАТО та іншими міжнародними безпековими структурами в усіх галузях безпекової політики, у тому числі й у галузі інформаційної безпеки.

¹ Указ про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2012 рік 2012 (Президент України). *Офіційний вісник України*, 32, 225, 1178.

Підписання Угоди про асоційоване членство України з Європейським Союзом створило певні передумови для прискорення євроінтеграційних процесів нашої держави, але разом із тим показало, що в умовах, які склалися, безпековий блок співробітництва потребує особливо пильної уваги та термінової інтенсифікації внаслідок, зокрема, перегляду характеру відносин ЄС з Росією.

Такий перегляд носить, звичайно, вимушений, але необхідний характер. Так, наприклад, автори аналітичної доповіді «Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України» зазначають, що «політика ЄС щодо Росії до цього часу базувалася на постійних спробах переконати РФ, що європейська інтеграція країн пострадянського простору насправді не спрямована проти Росії. Однак конфлікт між правом пострадянських держав самим обирати своїх союзників та інтеграційні пріоритети (право, що відстоює Захід) та економічним та політичним підпорядкуванням цих країн Росії (що є метою Москви) в результаті призвів до агресії Росії проти України, анексії Криму і застосування з боку РФ засобів «гібридної війни» та підриву всієї системи регіональної та глобальної безпеки»¹.

Разом із тим варто застерегти, що перенесення акцентів на безпекові аспекти державної інформаційної політики зовсім не означає втрати своєї актуальності тими політичними та правовими актами, прийнятими раніше, які спрямовані на комплексне вирішення довгострокових завдань розбудови інформаційного суспільства в Україні (не виключаючи при цьому, звичайно, перегляду та конкретизації їхніх певних положень). Радше, навпаки, актуалізація питань підвищення обороноздатності України та забезпечення її національної безпеки вимагає неухильного виконання всіх раніше ухвалених рішень в інформаційній сфері, бо це в цілому підвищить конкурентоздатність Української держави, включаючи, безумовно, і всі безпекові аспекти. До таких документів належать, зокрема, «Основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки».

В «Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», затверджених Законом України «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V, стверджується, що «одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати

¹ Парахонський, Б.О., Яворська, Г.М., Кононенко, К.А. (заг.ред) (2014). *Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України: аналітична доповідь*. Київ: НІСД.

орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя»¹. Тобто в загальних положеннях цього закону майже дослівно відтворено те розуміння інформаційного суспільства, яке раніше було зафіксовано у відповідних міжнародних правових актах, зокрема – у рішеннях Женевського та Туніського самітів з цих питань, до яких свого часу приєдналася Україна, взявши на себе відповідні зобов'язання.

Разом із тим, зазначалося в «Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (далі – «Основні засади»), ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України, оскільки: відсутня координація зусиль державного і приватного секторів економіки з метою ефективного використання наявних ресурсів; ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, зокрема в сільське господарство, є низькою; наявне відставання у впровадженні технологій електронного бізнесу, електронних бірж та аукціонів, електронних депозитаріїв, використанні безготівкових розрахунків за товари і послуги тощо; рівень інформатизації окремих галузей економіки, деяких регіонів держави є низьким; розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери недостатній; створення інфраструктури для надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет відбувається повільно; рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ – повільним; рівень інформаційної представленості України в Інтернет-просторі є низьким, а присутність україномовних інформаційних ресурсів – недостатньою; рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів та впровадження ІКТ є недостатнім, що не забезпечує всіх потреб економіки і суспільного життя;

¹ Закон про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки 2007 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 12, 102.

спостерігається нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення «інформаційної нерівності» між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення; не вирішуються в повному обсязі питання захисту авторських прав на комп'ютерні програми, відсутні системні державні рішення, спрямовані на створення національних інноваційних структур (центрів, технополісів і технопарків) з розробки конкурентоспроможного програмного забезпечення.

Виходячи з необхідності вирішення вищеназваних проблем, «Основними засадами» визначено, що «основним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є сприяння кожній людині на засадах широкого використання сучасних ІКТ можливостей створювати інформацію і знання, користуватися та обмінюватися ними, виробляти товари та надавати послуги, повною мірою реалізуючи свій потенціал, підвищуючи якість свого життя і сприяючи сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, проголошених Організацією Об'єднаних Націй, Декларації принципів та Плану дій, напрацьованих на Всесвітніх зустрічах на вищому рівні з питань інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 р.; Туніс, листопад 2005 р.), та Постанови Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 1 грудня 2005 року.

Для виконання основного завдання розвитку інформаційного суспільства «Основними засадами» визначені також першочергові стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства в Україні. До них віднесено: прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя, зокрема в економіку України і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості; розвиток національної інформаційної інфраструктури та її інтеграція із світовою інфраструктурою; державна підтримка нових «електронних» секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо); створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля; збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування; державна підтримка використання новітніх ІКТ засобами масової інформації; використання ІКТ для

вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами; досягнення ефективної участі всіх регіонів у процесах становлення інформаційного суспільства шляхом децентралізації та підтримки регіональних і місцевих ініціатив; захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику «інформаційної нерівності»; вдосконалення законодавства з регулювання інформаційних відносин; покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх ІКТ. Тобто, як бачимо, формулювання «Основними засадами» основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні також переважно дублює документи, прийняті Женевським та Туніським самітами щодо даних питань.

Виходячи з попередніх положень, у тексті «Основних засад» визначено також основні напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні. Такими є: формування та впровадження правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, технологічних, методичних умов розвитку інформаційного суспільства в Україні з урахуванням світових тенденцій; всебічний розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури на засадах сприяння вітчизняному виробництву новітніх ІКТ та інформаційно-телекомунікаційних систем, подолання технічної і технологічної залежності від зарубіжних виробників; забезпечення вільного доступу населення до телекомунікаційних послуг, зокрема до мережі Інтернет, ІКТ та інформаційних ресурсів; збільшення різноманітності та кількості послуг населенню та бізнесу, що надаються за допомогою ІКТ; створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України; надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки; створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності всіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства; забезпечення участі громадськості в побудові інформаційного суспільства, забезпечення конституційних прав людини, суспільства та держави в інформаційній сфері; розробка та впровадження системи індикаторів розвитку інформаційного

суспільства в Україні з внесенням відповідних змін у систему державних статистичних спостережень з узгодженням їх з міжнародними стандартами і методологією та щорічним їх оприлюдненням.

У документі постулюється, зокрема, що національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні «ґрунтується на засадах: пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку держави; формування необхідних для цього законодавчих і сприятливих економічних умов; всебічного розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та ІКТ; сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, забезпеченню створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів; поліпшення кадрового потенціалу; посилення мотивації щодо використання ІКТ; широкого впровадження ІКТ в науку, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища; забезпечення інформаційної безпеки»¹.

Серед інших заходів щодо законодавчого забезпечення розвитку інформаційного суспільства «Основні засади» пропонували також «підготувати та прийняти Інформаційний кодекс України, включивши до нього розділи, зокрема про засади електронної торгівлі, правову охорону прав на зміст комп'ютерних програм, удосконалення захисту прав інтелектуальної власності, у тому числі авторського права при розміщенні та використанні творів у мережі Інтернет, про охорону баз даних, дистанційне навчання, телемедицину, надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним та фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет, комерційну таємницю тощо»².

Організаційно-правові основи розвитку інформаційного суспільства в Україні, згідно з даним документом, включають: інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення; відповідні об'єднання громадян; механізми інтеграції України у світовий інформаційний простір та механізми реалізації «Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки».

В аспекті розширення громадянської участі безперечно актуальним є положення «Основних засад», відповідно до якого «виконання

¹ Закон про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки 2007 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України, 12, 102.

² Закон про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки 2007 (Верховна Рада України). Відомості Верховної Ради України, 12, 102.

головної мети побудови інформаційного суспільства потребує: максимального сприяння зростанню громадської активності, розкриттю і продуктивному використанню потенціалу кожної людини...»¹. У зв'язку з цим особлива увага приділяється й об'єднанням громадян: «Основним елементом громадянського суспільства виступає людина, інтереси та потреби якої виражаються через відповідні об'єднання громадян, такі як політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі спілки тощо. Розвиток інформаційного суспільства повинен здійснюватися через: участь відповідних об'єднань громадян у підготовці рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань інформаційного суспільства і контролю за їх виконанням...»².

Законом України «Про основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», як уже зазначалося, одним із головних пріоритетів визначено прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя. Державна політика з реалізації цього Закону знайшла своє втілення серед іншого в низці законодавчих актів, прийнятих останнім часом: Законі України «Про доступ до публічної інформації», новій редакції Законів України «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про адміністративні послуги»; Концепції розвитку електронного врядування, міжнародній ініціативі «Партнерство «Відкритий уряд» і Національній програмі інформатизації, а також у сукупності важливих заходів з розвитку інформаційного суспільства й інформатизації, які було включено в комплекс документів з реалізації Програми Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» тощо. Не випадково 2011 рік був визначений Роком освіти та інформаційного суспільства. Прийняті рішення щодо впровадження електронного врядування, електронної комерції, електронної освіти й інших

¹ Закон про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки 2007 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 12, 102.

² Закон про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки 2007 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 12, 102.

базових технологій інформаційного суспільства, удосконалення нормативно-правового, організаційно-технічного, інформаційно-аналітичного й кадрового забезпечення цих процесів.

У системі політичного та нормативно-правового забезпечення формування інформаційного суспільства в Україні надзвичайно важливу роль відіграє інститут доступу до публічної інформації. Адже він є дуже ефективним інструментом державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Інформаційна взаємодія інститутів останнього з органами державної влади та місцевого самоврядування була та залишається необхідною передумовою та водночас однією з основних форм участі громадян та їх об'єднань у виробленні та реалізації публічної політики.

Небезпідставно очікувати, що саме такий підхід має стати вирішальним чинником успішності модернізаційних реформ, об'єктивна необхідність яких вже давно назріла в Україні, а останнім часом актуалізується ще більше викликами, породженими загрозою нової хвилі світової фінансово-економічної кризи та водночас потребою підвищення конкурентоспроможності країни в контексті глобалізаційних процесів сучасності.